

ტაო-კლარჯეთის დაკარგული სამეფო*

ქეთრინ ვივიენი

დამოუკიდებელი მკვლევარი

რეზიუმე

ტექსტი აღწერს ექსპედიციას ტაო-კლარჯეთში, რომელიც ორგანიზებული იყო British Museum Tours-ის მიერ. ავტორი ჯგუფთან ერთად ეწვია აღმოსავლეთ თურქეთში მდებარე საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიებს და დაათვალიერა მნიშვნელოვანი კულტურული და არქიტექტურული ძეგლები, მათ შორის ტრაპიზონის აია სოფია, სუმელას მონასტერი, იშხანი, ბანა და სხვ.

საკვანძო სიტყვები: *ტაო-კლარჯეთი, ექსპედიცია, თურქეთი*

გასული წლის სექტემბერში ქალბატონ ვალერი სლემეკთან, შესანიშნავ მოგზაურთან ერთად შევუერთდი ექსპედიციას ტაო კლარჯეთის ძველ სამეფოში. ეს ტერიტორია დღეს აღმოსავლეთ თურქეთის ნაწილს წარმოადგენს. მოგზაურობა ორგანიზებული იყო British Museum Tours-ის მიერ სახელწოდებით „ქრისტიანული აღმოსავლეთის დაკარგული სამეფოები“. ჩვენი ჯგუფს ხელმძღვანელობდა ქალბატონი ჯუნ უორდი და დოქტორი

* წინამდებარე ტექსტი წარმოადგენს ქეთრინ ვივიენის სამოგზაურო ჩანაწერის ქართულ თარგმანს, რომელიც თავდაპირველად გამოქვეყნდა ჟურნალის „ქართველოლოგი“ IV ნომერში 1997 წელს.

ენტონი ისტმონდი, ბრიტანეთის აკადემიის წევრი, რომელიც ამჟამად მუშაობს University of Warwick-ის ხელოვნების ისტორიის დეპარტამენტში. 1990 წელს იგი შავნაზადაში ჩატარებულ ქართულ საზაფხულო სკოლაში მონაწილეობდა და ერთადერთი ბრიტანელი მეცნიერია, რომელიც ქართულ ხელოვნებასა და არქიტექტურას სწავლობს.

ჩვენ ასევე გვყავდა გამოცდილი თურქი გიდი, ტიმ უჯიბ ბილგორი და, შეიძლება ითქვას, რომ მთლიანობაში ძალიან კომპეტენტური გუნდი შეიკრა.

დავიწყეთ ტრაპიზონიდან - ბიზანტიის იმპერიის უკანასკნელი ფორპოსტიდან და შავი ზღვის სანაპიროთი აღმოსავლეთისკენ გავემართეთ, რათა შემდგომ პონტოს მთელი გადაგველახა ტაო-კლარჯეთის რეგიონში, ჭოროხის ღრმა და დაკლაკნილ ხეობებში მოსახვედრად.

ტრაპიზონში მოვინახულეთ ციტადელი და სხვა შუასაუკუნეების შენობა-ნაგებობები, რომელთაგან ზოგიერთი კარგად არის შემონახული, მათ შორის მე-13 საუკუნის აიას სოფიას ეკლესია ტრაპიზონში (სადაც იმ პერიოდის ბრწყინვალედ შემორჩენილი ფრესკები ვიხილეთ). ფასადებს, კედლებსა და ფანჯრის თაღებს ამშვენებს ოსტატურად შესრულებული დეკორი, რომელიც თავისი მხატვრობით მოგვაგონებს იმდროინდელ მრავალ ქართულ ნაგებობას, როგორცაა სვეტიცხოველი მცხეთაში, გელათის ტაძარი, ვარძიის სამრეკლო და ოცხის ეკლესია. სხვა მაგალითების პოვნა შესაძლებელია რ. მეფისაშვილისა და ვ. ცინცაძის მიერ შესრულებულ ნაშრომში "The Arts of Ancient Georgia", სადაც აღნიშნულია, რომ „ზოგიერთი დეკორატიული ხერხი ისევე, როგორც ათენში, გამოიყენებოდა იმისთვის, რომ მლოცველის ყურადღება საკურთხევლისა და გუმბათის სივრცეზე გადაეტანა“.

დილას ავუყევით დაკლაკნილ ციცაბო ბილიკს, რომელიც მე-6 საუკუნის მართლმადიდებლურ მონასტრამდე - სუმელას მონასტრამდე მიდიოდა. შენობა

მალა, თითქმის კლდის წვერზეა აგებული. მართალია, ასვლა რთული იყო, მაგრამ ძალიან შთამბეჭდავ გარემოში გვიწევდა სიარული - ბილიკის ციცაბო მხარე ღრმად ეშვებოდა ხეების უხვ, მწვანე საფარში. მონასტერი წარმოადგენს დიდ კომპლექსს, რომლის ნაგებობებიც კლდის მასივში გამოკვეთილ მღვიმეებშია განთავსებული ვარძიის მსგავსად, რომელიც საზღვრის იქით, არც თუ ისე შორს მდებარეობს.

ტრაპიზონში სასტუმროდან გამოსვლის შემდეგ გავემართეთ პონტოს მთებისკენ, რათა სამი ღამე ართვინში გაგვეთია. ეს ადგილი წარმოადგენდა ბაზას ტაოს სამეფოს შესასწავლად. ჩვენი ავტობუსი ზიგზაგურ გზებს მიუყვებოდა მთის კალთებზე, ადიოდა და ეშვებოდა, არტანუჯიდან - ძველი დედაქალაქიდან - დოლისყანის, იშხნისა და მე-10 საუკუნის მონასტრული კომპლექსის ოთხთა ეკლესიისკენ. მე-7 საუკუნის იშხნის ეკლესია არაერთხელ განუახლებიათ და მისი პირვანდელი ნაგებობისგან თითქმის არაფერი შემორჩა გარდა აღმოსავლეთ აფსიდის დახვეწილად მორთული არკადებისა. ასევე ბანას ტაძარი, რომელიც ასევე მე-7 საუკუნისაა, მე-9 საუკუნეში აღადგინეს და მე-19 საუკუნეში დაზიანდა. მიუხედავად ამისა, მის ნანგრევებს კვლავაც ატყვია საინტერესო დიზაინის ორნამენტები.

ჩვენ მიერ ნანახ არქიტექტურულ ძეგლებს შორის, ყველაზე დიდი შთაბეჭდილება ოცხის ეკლესიამ მოახდინა. მიუხედავად შენობის კოლოსალური ზომისა, არქიტექტორმა შეძლო ხაზების სისუფთავისა და ფორმების სინატიფის შენარჩუნება. ინტერიერი, თავისი ვერტიკალური აქცენტებით, სინათლითაა სავსე, რომელიც მრავალრიცხოვანი სარკმლებიდან შემოდის და სხვადასხვა ზედაპირს ეფინება. იგი აშენდა X საუკუნეში ალავერდის ტაძრისა და ბაგრატის ტაძრის პერიოდში. ამ დიდებული ნაგებობების მიერ შექმნილი შთაბეჭდილება შესაძლოა მხოლოდ ესთეტიკის საზღვრებს სცილდებოდეს და უფრო ღრმა, ფართო ცნობიერებასაც ეხებოდეს.

მთელი გზის განმავლობაში გარშემო გვერტყა არწივის ფრენის სიმაღლემდე ზეადმართული მთები, რომელთა ტყით დაფარული კალთები მდინარის ხეობებისკენ ეშვებოდა. მრავალი სახეობის ხე, რომლის მიღმაც ხანდახან ნახევრად დამალული სახლებიც მოჩანდა. ამგვარად მიმოფანტული საცხოვრებლების უმეტესობა ქართულ სტილში იყო აშენებული.

ჩვენ შევამჩნიეთ, რომ თუ ტრაპიზონიში ყველა ქალი შავ ჩადრს ატარებდა, რომელიც თავსა და მთელ სხეულს ფარავდა და მხოლოდ თვალებისთვის ტოვებდა ღიობს. ტაოში ქალები კაშკაშა ფერებით იყვნენ შემოსილნი, თავსაბურავი მხოლოდ თმას უფარავდა. რამდენიმე ადგილობრივს გავესაუბრე, მაინტერესებდა, ქართულად თუ საუბრობდნენ: „ქართულად ლაპარაკობთ?“ თითქოს გაიგეს დასმული შეკითხვა, მაგრამ მათი პასუხებიდან ვერაფერი გავიგე, გარდა სიტყვისა „ლაზი“. შესაძლოა ეს მხარე ლაზეთის შემადგენლობაშიც ყოფილიყო.

სასმელი გარკვეულ პრობლემას წარმოადგენდა სანამ სტამბულში ჩავიდოდით. ვახშამდე სასმელად ძირითადად ლუდი ან კოკა-კოლა გვქონდა. როცა ერთხელ დაუფიქრებლად ჯინ-ტონიკი შევუკვეთე, პირველ სასტუმროში ჯინის მოზრდილი ბოთლი შემომთავაზეს. შემდეგ ჯერზე კი სავსე ჭიქა მომართვეს, რომელიც ერთგვარი იმედით აღსავსემ მოვსვი. ჩემმა გამომეტყველებამ სხვები გააცინა: სუფთა ჯინი იყო.

ჩვენ გავემართეთ ყარსისკენ, რომელიც ადრე სომხეთის ნაწილი იყო, ახლა კი თურქეთს ეკუთვნის, და სადაც ციხესიმაგრე სამხედროების განკარგულებაშია. ყარსიდან იგეგმებოდა ვიზიტი ანისში – სომეხ მეფეთა ცნობილ დიდებულ დედაქალაქში, რომელიც ქართველებს, სპარსელებსა და თურქებს შორის მრავალი სასტიკი ბრძოლის მომსწრე იყო. მე თავად ანისში არ წავსულვარ, თუმცა სხვებმა, ვინც იქ იმყოფებოდა, ნაყოფიერად აღწერეს გადარჩენილი ეკლესიები, მათ შორის წმინდა გრიგოლ

ტიგრან ჰონენცის კედლის მხატვრობა და წმინდა ნინოს მიერ მოხდენილი სასწაულის გამოსახულებები.

შემდეგი ორი ღამე ერზრუმში გავატარეთ, ზოგიერთ ჩვენგანს პატარა ხალიჩების ქარხანა დაათვალიერებინეს. გვყურებინეს ქსოვის პროცესს და გვიამბეს სხვადასხვა რეგიონში გავრცელებული ორნამენტების წარმოშობის ისტორია. თანამედროვე აბრეშუმი და მატყლი ტრადიციული დიზაინით იქსოვებოდა. მე და ვალერიმ თითო-თითო ხალიჩა შევიძინეთ, ისეთი ხარისხის, რომლის პოვნაც მსგავს ფასად ინგლისში ძალიან გაგვიჭირდებოდა.

დილით მოვინახულეთ მე-13 საუკუნის Cifte Minaret Medrese - ორმინარეთიანი მეჩეთი. წესის მიხედვით ფეხსაცმელი გავიხადეთ, ქალებმა კი თავი და მხრები დაიფარეს. ჩვენმა თურქმა გიდმა, ტიმმა, აგვიხსნა, რომ ყურანი განსაკუთრებული რიტმით უნდა იკითხებოდეს. შემდეგ იმამი გამოჩნდა და წაიკითხა ერთი მონაკვეთი, რომელიც ტიმმა მოგვიანებით გადაგვითარგმნა. გავარკვეეთ, რომ ეს იყო მოწოდება, არ დაგვევიწყებინა მშობლები — ცოდვა, რომელიც უპატიებელია.

ერზრუმიდან გავფრინდით სტამბულში მოგზაურობის ბოლო დღის გასატარებლად. ვეწვიეთ ცნობილ Pera Palace-ის სასტუმროს, რომლის მდიდრული ინტერიერის ფონზე სასმელი მივირთვით. მეორე დილა გავატარეთ Kariye- ს მუზეუმში, რომელიც ძველი ხორას მონასტერია. ეს უძველესი ნაგებობა ბიზანტიური არქიტექტურის ერთ-ერთი საუკეთესოდ შემონახული ნიმუშია, რომელშიც ფასდაუდებელი მოზაიკები და ფრესკებია დაცული. მიუხედავად იმისა, რომ ოდესღაც თეთრი საღებავით იყო დაფარული, ვინაიდან ყურანი კრძალავს ადამიანის სახის გამოსახვას, 1879 წელს საღებავის მოხსნის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ დაზიანებული არ ყოფილა. ეს ადგილი შეუდარებელი სილამაზის იყო.

ტიმმა უგემრიელესი ახალი ზღვის პროდუქტებით გვიმასპინძლა სადილზე. რესტორანი ბოსფორის სრუტეს გადაჰყურებდა. შემდეგ მოვინახულეთ დიდი მეჩეთი — აია

სოფია. მეორე დღით კი ლონდონში გავფრინდით, ეს იყოს
ღრმადშთამბეჭდავი და შემეცნებითი მოგზაურობის
დასასრული.